

włókien, o usuwaniu zanieczyszczeń, metodach pozyskiwania odpowiedniej smarności masy papierowej, zaklejaniu, barwieniu i wypełnianiu papieru, prowadzących do powstania ostatecznego produktu. Rozdział ten w znacznym stopniu wzbogaca materiał ilustracyjny.

Rozważania W. Sobuckiego i E. Jeżewskiej kończą *Uwagi konserwatorskie*, których tematyka jest bardziej zróżnicowana niż wcześniejszych rozdziałów. W pierwszej kolejności autorzy omawiają problem kwaśnego papieru, szczególnie bliski W. Sobuckiemu, który był współtwórcą, koordynatorem, a następnie kierownikiem Wieloletniego Programu Rządowego „Kwaśny Papier”. W rozdziale skoncentrowano się na źródłach powstawania tego zjawiska, jak i na metodach odkwaszania papieru. Autorzy podkreślają, że skok cywilizacyjny oraz rozwój biurokracji wymusiły produkcję papieru taniego, a co za tym idzie, mniej trwałego. W. Sobucki przedstawia ponadto strategię ochrony zbiorów XIX- i XX-wiecznych, a więc tych najbardziej zagrożonych, choć nie najstarszych.

Rozdział kończy przegląd asortymentu papierniczego (tektury, kalki, papiery szczególnego przeznaczenia, jak chociażby papiery akwarelowe czy bibuły Whatmana) oraz dosyć szczegółowa analiza składu włóknistego papierów z charakterystyką wybranych włókien, opatrzona licznymi fotografiami.

W. Sobucki i E. Jeżewska stworzyli monografię wprowadzającą w świat wiedzy o papierze, jak może się wydawać laikowi – niedostępnej, niemalże tajemnej, w sposób bardzo przystępny, a jednocześnie na tyle

obszerny, by można było traktować tę pozycję jako podręcznik akademicki. Z pewnością książka jest niezwykle pomocna czynnym zawodowo konserwatorom zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Wydana na wysokogatunkowym papierze, z ciekawą szatą graficzną, opatrzona licznymi ilustracjami, fotografiami i bibliografią stanowi przydatną i interesującą lekturę. Zachęca czytelnika do pogłębiania wiedzy o papierze.

Marzanna Kędzierska

Władysław Sobucki, *Konserwacja papieru. Zagadnienia chemiczne*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2016, ss. 216

W książce *Konserwacja papieru. Zagadnienia chemiczne* Władysława Sobuckiego znajdujemy podstawowe informacje dotyczące papieru, wzbogacone o treści, które dla docelowego odbiorcy, czyli studenta, a później konserwatora zbiorów papierowych, są chlebem powszednim. Mowa tu o problemach związanych ze zniszczeniami papieru w zbiorach bibliotecznych i archiwalnych oraz metodami ich odwracania. Zagadnieniom tym poświęconych jest trzynaście rozdziałów publikacji.

Jej pierwsza część traktuje o surowcach, z których wytwarzany jest papier, i ich wpływ na jego jakość. Znajdziemy tu dane na temat

celulozy jako podstawowym budulcu mas papierowych, jej budowy, właściwości i czynników wpływających na jakość masy każdego rodzaju. W. Sobucki przedstawia także cechy papieru wynikające z zastosowania celulozy do jego produkcji. Uzupełnia te dane informacjami z zakresu chemii, dotyczącymi struktury papieru, jego rodzajów ze względu na metody wytwarzania, składu surowcowego, dodatków masowych oraz wybranych właściwości.

W kolejnych rozdziałach omówione zostały przyczyny powstawania zniszczeń w zbiorach bibliotecznych i archiwalnych, wynikające ze starzenia się papieru, warunków jego przechowywania, wpływu zanieczyszczenia powietrza, działania światła i czynników biologicznych. Następnie W. Sobucki przedstawia właściwości i specyfikę atramentów, tuszów i farb drukarskich oraz ich wpływ na zniszczenia, jakie powodują w starodrukach i dokumentach współczesnych. Korozja, wżery atramentowe, blaknięcie oraz atramenty tzw. płynące to problemy, z którymi konserwator spotyka się w pracy. Ta część publikacji prezentuje również dodatkowe fakty związane ze specyfiką współczesnych cieczy piszących, czyli past długopisowych, tuszów do flamastrów i atramentów sympatycznych.

Następna część publikacji dotyczy charakterystyki klejów stosowanych w drukarstwie i konserwacji zarówno dawniej, jak i dziś. Autor dzieli je ze względu na pochodzenie na roślinne i zwierzęce. Osobno omawia żywice sztuczne. Zwraca uwagę na specyficzne wymagania, dotyczące pochodzenia czy właściwości chemicznych i fizycznych,

jakie muszą spełnić przy zastosowaniu do produkcji papierów.

W rozdziale szóstym W. Sobucki przedstawia przyspieszone starzenie papieru, opisując testy starzeniowe jako metodę badawczą w jego konserwacji. Wśród prezentowanych metod znajdują się także te, które umożliwiają zwalczanie grzybów i owadów, a więc służą zapobieganiu zniszczeniom mikrobiologicznym. Biorąc pod uwagę czynniki biologiczne w destrukcji papieru, autor omawia profilaktykę przechowywania zbiorów, zwraca uwagę przede wszystkim na ocenę stanu czystości biologicznej obiektów o podłożu papierowym oraz szczegółowo omawia środki stosowane do dezynfekcji i dezynsekcji.

O oczyszczaniu papieru w szerokim ujęciu traktują kolejne rozdziały publikacji. Autor omawia w nich zagadnienia bielenia oraz usuwania plam z papieru zabytkowego. Chemikalia, ich szkodliwość oraz zabiegi stosowane w konserwacji to kolejne zagadnienia podjęte w książce W. Sobuckiego. W rozdziale poruszającym szczególnie bliski mu temat – z racji kierowania projektem Wieloletni Program Rządowy „Kwaśny Papier” – odkwaszania papierów, autor opisuje zarówno źródła zakwaszenia, szkodliwość substancji kwaśnych, jak i metody pomiaru pH w papierach zabytkowych, tworzenie rezerwy zasadowej oraz sposoby odkwaszania. Częstymi problemami, z którymi spotykają się konserwatorzy w swojej pracy, są zabrudzenia i zaplamienia akt. W. Sobucki wymienia różne rodzaje plam i metody ich usuwania.

W osobnym rozdziale omówione zostały ważne dla konserwacji papieru specyficzne

zabiegi chemiczne, którym poddaje się partie materiału wrażliwe na wodę. Chodzi przede wszystkim o liofilizację oraz inne zabiegi stosowane w przypadku zbiorów zamoczonych podczas katastrof związanych z zalaniem materiałów archiwalnych i bibliotecznych.

Ostatni rozdział monografii mówi o tym, czym jest konserwacja masowa oraz przedstawia metody najczęściej w niej stosowane, np.: Bookkeeper, metoda bückeberska (Neschen), CSC Book Saver, Battelle, Libertec oraz metody gazowe DAE, Wei T'o i DEZ.

Konserwacja papieru. Zagadnienia chemiczne to publikacja godna polecenia, spójna treściowo i wizualnie. Wydana na wysokogatunkowym papierze, piękna i nowoczesna

graficznie. Stanowi niewątpliwie pozycję, która powinna znaleźć się na półce zarówno każdego studenta uczelni kształcących przyszłych konserwatorów zbiorów papierowych, jak i czynnych zawodowo konserwatorów. Znajdziemy w niej wiele przydatnych dla nich informacji i wskazówek. Jednocześnie dzięki bogatej bibliografii mamy możliwość pogłębiania wiedzy z zakresu właściwości i konserwacji papieru. W. Sobucki w bardzo przystępny sposób przedstawia niełatwe zagadnienie, ale dzięki wieloletniemu doświadczeniu wykładowcy akademickiego rozbudza ciekawość czytelnika tą niecodzienną tematyką.

Marzanna Kędzierska